DIN ISTORIA CULTURALĂ A UNUI CONCEPT AFECTIV: *PATRIOTISM*. ANALIZĂ CONTEXTUAL-SEMANTICĂ

GABRIELA STOICA
Universitatea din Bucureşti

1. Introducere

În lucrarea de faţă propunem o scurtă analiză contextual-semantică a unui concept afectiv particular, *patriotismul*, aşa cum se configurează în epoca română de tranziţie către modernitate (1780–1840).

Dragostea de patrie/patriotismul reprezintă un afect particular, adus în prim plan, hiperconceptualizat şi intens lexicalizat în această perioadă, când, în contextul istoric şi cultural al deschiderii/orientării spre Europa occidentală (şi către ideile politice şi filozofice iluministe), numeroase concepte afective (vag) preexistente sunt (re)descoperite şi (re)valorificate. Printre acestea şi *dragostea de patrie*.

Premisa teoretică de bază a lucrării este aceea că afectele sunt forme de manifestare culturală, supuse dinamicii istorice, iar *dinamica culturală se reflectă în dinamica de conceptualizare şi lexicalizare a afectelor.*

Ca urmare, analiza pe care o propunem îmbină, într-o abordare interdisciplinară, principii teoretice ale lingvisticii culturale (relaţia dintre limbă şi conceptualizările motivate cultural, vezi Sharifian 2011, 2016), ale semanticii lexicale şi textuale (analiza conceptual-semantică a termenilor desemnând *dragostea de patrie*), precum şi ale istoriei conceptuale (Koselleck 2009) şi istoriei culturale a emoţiilor (plasarea lexiconului afectiv în discuţie în contextul istoric al existenţei şi utilizării specifice – cu posibila şi fireasca dinamică diacronică) (vezi Rosenwein 2006, 2010, Frevert 2011, 2014, Nagy/Boquet (coord.) 2009, Wilson (ed.) 2012 etc.). Vom urmări lexicalizarea şi actualizarea contextuală a conceptului *patriotism* pe baza unui corpus de texte aparţinând unor autori reprezentativi ai epocii, precum şi a unor articole de presă. Totodată, lexemele discutate, excerptate din texte, au fost confruntate şi cu informaţia cuprinsă în dicţionarele epocii, pentru a valida conceptualizarea normată în epocă (pentru metodologia analizei diacronice a conceptualizării şi lexicalizării afective, vezi Stoica 2015: 26-29).

2. Dragostea de patrie – afect moral. Contextul cultural-istoric

Patriotismul este o formă particulară de actualizare a afectului prototipic primar, *dragoste*, sentiment relaţional, durativ, prototipic mediu intensiv (Stoica 2012: 342-345). *Dragostea* reprezintă afectul central al epocii române premoderne. În acord cu evoluţia contextului cultural-istoric, *dragostea* este reconceptualizată, revalorificată; noi dimensiuni conceptual-semantice ale acesteia se cristalizează şi, implicit, un nou lexicon specific, nuanţat

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

şi variat; printre ipostazele recente se numără şi *dragostea de patrie*, care se înscrie în seria aşa-numitelor afecte morale (vezi Haidt 2002), promovate de filozofia iluministă.

În secolul al XVIII-lea, emoţiile devin apreciate şi sunt subiectul central al filosofiei morale (sunt valorizate afecte menite să asigure coeziunea în cadrul societăţii: simpatia, prietenia, bunăvoinţa, recunoştinţa, patriotismul, loialitatea, încrederea etc.); afectele morale pozitive, indicând virtuţi general umane, validate social, sunt aduse în prim planul literaturii filozofice şi beletristice a epocii (Reddy 2009: 307–308), devenind un mijloc de educare şi de stimulare a sensibilităţii colective. Un „optimism" privind natura umană pare să domine perioada ("fashionable optimism about human nature", *ibid*.), oamenii sunt invitaţi să-şi descopere, să-şi cultive şi să-şi exteriorizeze sentimentele moral pozitive. Această afectivitate specifică epocii se inserează treptat şi în spaţiul cultural românesc, începând cu epoca premodernă, când are loc conversia către o structură cognitiv-afectivă nouă, o sincronizare (firească şi necesară) cu tipare lingvistice şi culturale mai rafinate, o schimbare de mentalitate culturală, prin deschiderea către occidentul european şi trecerea către o nouă etapă istorico-politică (vezi Cornea 1966: 13[1], Manolescu 1990: 93-95, Lupu 1999: 9-30, Zamfir 2012: 61-86, Stoica 2015 etc.). În acest context, noi concepte devin importante şi sunt focalizate prin lexeme specifice: *patrie, naţiune, societate, limbă naţională* (vezi şi Drace-Francis 2006); corelat cu acestea, noi concepte afective sunt disociate, precum: *patriotismul/dragostea de patrie, mândria naţională, fericirea colectivă* etc.

Sentimentul patriotic se subordonează idealului etic, nou promovat, favorizând solidaritatea şi armonia socială. Conceptul apare în literatura iluministă occidentală (privind responsabilitatea monarhilor şi a cetăţenilor faţă de stat, vezi Bochmann 2010: 103, Koselleck 2009: 191) şi este propulsat în întreaga Europă odată cu revoluţia franceză. O particularitate a iluminismului românesc (şi sud-est european) este corelarea cu ideea naţională, în aparentă contradicţie cu viziunea iluministă a individului universal, fără o dependenţă etnic-geografică/locală (Cornea 1990: 43). Iluminismul sud-est european, în contextul istoric specific, presupune însă conştientizarea şi promovarea identităţii naţionale, etnice, apartenenţa la o comunitate socio-politică bine definită, individualizată prin origine, limbă, cultura tradiţională şi religie (vezi şi Cornea 1972: 458-511)[2]. Strategia (discursivă) menită să determine această „trezire" culturală mizează pe disponibilitatea etică şi afectivă a societăţii româneşti din pragul epocii moderne. Textele perioadei sunt impregnate de un pathos specific, scrise, în tonul epocii, din perspectiva omului sensibil (atât ca emiţător/autor, cât şi ca receptor/cititor)[3] (Stoica 2015: 32–42).

---

[1] „De-a lungul perioadei 1780-1848, progresul accelerat al economiei, extinderea raporturilor băneşti [...] desprinderea de sub tutela otomană – într-un cuvânt, brusca irupţie a Principatelor Dunărene în familia naţiunilor civilizate ale Europei – au declanşat adânci transformări în viaţa socială şi în psihologia indivizilor" (Cornea 1966: 11); „Se declanşează atunci, sub presiunea irezistibilă a condiţiilor obiective, marea campanie a *europenizării* ţării şi a asimilării rapide a civilizaţiei moderne" (*ibid.*: 13).

[2] În spaţiul european occidental, *patriotismul* are iniţial (secolul XVIII) un caracter universal (vezi definiţia: „The patriot is one who makes welfare of mankind", S. Johnson, „Patriot", în *Dictionary of English Language*, Londra, 1775, *apud* Koselleck 2009: 196); trecerea către un *patriotism naţional/ naţionalism* se face în decursul secolului XIX (*ibid*.: 197).

[3] „...circumstanţele impun două priorităţi: una, de scop – *culturalizarea şi propagarea sentimentului de mândrie naţională,* alta, de strategie – *utilizarea instrumental-pragmatică a mijloacelor educative, accentul pe accesibilitate şi pe persuasiunea emotivă* etc." (Cornea 1990: 49).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

3. Dragostea de patrie – conceptualizare şi lexicalizare

3.1. *Conceptualizare. De la epoca veche la epoca premodernă*

De la epoca veche către epoca premodernă şi, ulterior, modernă, se poate remarca o tranziţie între trei concepte fundamentale care fac obiectul afectului *patriotism: ţară – patrie – naţiune.*

Conceptul primar de referinţă este *ţară* (mai puţin cel de *patrie*, înţeles în sensul modern ulterior). Termenii corespunzători, *ţară* (vechi, cu două sensuri fundamentale: „teritoriu delimitat pe care se exercită o anumită autoritate; teritoriul unui stat; loc de baştină", dar şi „totalitatea locuitorilor acestui teritoriu, neam, popor", cf. DLR) şi *patrie* (recent în epocă, atestat din secolul XVII, vezi *infra*, „teritoriu al unui popor; ţară de baştină", cf. DLR) sunt iniţial parţial interşanjabili din punct de vedere semantic (după cum arată contextele din limba veche în care se actualizează).

În raport cu acestea, dragostea *de ţară/patrie* este prezentă în conceptualizarea afectivă a epocii vechi, fără a se constitui într-un concept afectiv propriu-zis, bine cristalizat, bine definit şi raportat, complementar sau opozitiv, la alte afecte structurale ale modelului cognitiv afectiv al perioadei respective. Actualizarea acestei ipostaze a *dragostei* nu este foarte frecventă; atunci când apare, *dragostea de ţară* se instanţiază mai degrabă în termenii *dragostei patern-filiale* sau *autoritar-ierarhice*[1], subiectul experimentator al afectului fiind de cele mai multe ori domnitorul/conducătorul, iar obiectul afectului, *ţara*, înţelească vag/global drept colectivitatea/poporul şi teritoriul locuit de acesta:

(1) *Laud osârdiia răposatului Uréchie vornicul, carile au făcut de* ***dragostea ţărâi*** *létopiseţul său* (MCnm 6v)

(2) *Mihai Racoviţă-voevoda viind în scaon în Ieşi [...] să arăta* ***cu mare dragoste şi blândeţe ţărâi***. ***Ţara*** *încă să bucura, căci era moldovan şi le era prè lesne la Divanuri a grăi cu dânsul* (IN, p. 282)

(3) *Ci iarăşi cu bună chiverniseala mării-sale, îmţelept şi foarte grijnec [fiind] şi mai mult* ***pentru ţară*** *şi* ***patrie*** *dân* ***inemă dorind****, dă acea grea primejdie, fie lăudat numele lui Dumnezeu, bine au păzit* (CM II, p. 183)

(4) *Însă domnul conoscând a să scăpa dă acea nevoie cu putinţă nu iaste, socotitu-se-au măriia-sa ca un* ***iubitoriu dă a sa patrie*** *ce era şi conoscând aceasta că va să aducă ticăloasa dă* ***ţeară*** *la mare distihie, dă vreme ce haraciul să adăogea să să arădice încai şi să lipsească alte angarii, mâncături, mucareruri, huzmeturi, bumbaşiri cu porunci şi altele* (CM II, p. 242)

(5) *Vază dară fietecine şi cunoască chiverniseala şi bunătatea* ***iubitorului*** *acestuia* ***dă a sa patrie domnu****, că după ajutoriul lui Dumnezeu cu chiveniseala lui, nici ţeara nu se-au păgubit, nici dân cei vinovaţi pre nici unul morţi n-au dat* (CM II, p. 194)

(6) *acea fierbinte* ***dragoste*** *ce avea pentru folosul* ***patriii*** (CM II, p. 196).

Unele contexte indică o distribuţie complementară a celor două cuvinte (*ţară* – „popor" – *patrie* „teritoriu"), prin coocurenţa contextuală (vezi *supra*, ex. 3, 4) sau prin asocierea lui *ţară* (cu sensul „popor, populaţie") cu termeni implicând un referent subiect animat: *ţara ... să bucura* (ex. 2), *să aducă ticăloasa dă ţeară la mare distihie* (ex. 4).

[1] Pentru delimitarea şi definirea celor două tipuri de *dragoste, dragoste autoritar-ierarhică – dragoste patern-filială*, vezi Stoica 2012: 348, 357–360.

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

În epoca premodernă, conceptul *patrie* ajunge să fie distins şi precizat semantic în raport cu *ţară*, fiind adus în prim plan şi raportat treptat la conceptul *naţie/naţiune*[1], emergent şi conştientizat ca atare în spaţiul românesc ceva mai târziu, după 1820 (vezi Drace-Francis 2006: 81-84[2], Bochmann 2010). Defazarea cronologică între conceptele *patrie* şi *naţiune* este justificată, căci, aşa cum s-a subliniat, constituirea *naţiunii* ca subiect politic are loc odată cu epoca modernă, când indivizii încep să se perceapă ca membri ai unei comunităţi teritorial-politice organizate (şi) pe orizontală, şi mai mai puţin stratificată vertical, prin dependenţa automată de o autoritate tutelară (rege, monarh etc.) (vezi Foucault 2007, *apud* Eustace 2014: 75). În epoca română de tranziţie, acest tip de modernizare a mentalităţii socio-politice se află încă într-un stadiu incipient, aşadar, conceptul central rămâne cel de *patrie*. Abia după 1840, conceptul *naţiune* devine central în discursul de factură politică (Bochmann 2010: 111), ducându-l în plan secund pe cel de *patrie* (cu care, parţial, se suprapune conceptual-semantic, cel puţin pentru o perioadă, vezi *infra*).

Ca urmare, abia din epoca premodernă *dragostea de ţară* (în sens larg), de *patrie* (în sens specific) este individualizată conceptual-semantic şi cunoaşte o hiperlexicalizare specifică prin termeni variaţi: *patriotism, patriot, compatriot, patriotic* etc.

Diferenţa conceptuală de bază între *dragostea de ţară*(*/patrie*) (actualizată în epoca veche) şi *dragostea de patrie* (diferenţiată ca atare în raport cu epoca veche, constantă şi dominantă în epoca premodernă) este dată de specificul semantic al obiectului afectului în discuţie: *ţară* ajunge să aibă un sens generic: *teritoriul organizat administrativ-politic locuit de un popor*; *patrie* îşi conturează un conţinut conceptual mai complex şi mai specific, în acelaşi timp: *teritoriul* ***de origine*** *al unui popor, căruia i se circumscriu un mod de viaţă, o cultură, o limbă, un set de tradiţii specifice* (cf. DEX[3]), dar şi *popor, neam* (vezi contextele din epocă). *Patriotismul* înseamnă, aşadar, *dragostea pentru patria şi poporul* din care face parte individul experimentator al afectului, oferindu-i acestuia *amprenta etnică identitară*[4].

În spaţiul cultural-istoric românesc, conceptualizarea *patriotismului* se face în termeni intenşi şi specifici, raportat, între altele, la ideea naţională (vezi *supra*, **2**) şi subordonându-se unui ideal etic şi cultural. Textele perioadei consemnează diverse formulări tip definiţie a sentimentului patriotic.

O astfel de definiţie-descriere a *patriotismului* este consemnată la 1829 în lucrarea didactic intitulată *Manual de patriotism*, apărută la Iaşi, traducere după un original neogrecesc (*Manualul de patriotism dedicat locuitorilor celor şapte insule ionice*, Filadelfia, 1817), realizată de Iancu Nicola. Preluând o conceptualizare de tip tradiţional-oriental (bizantin), *patriotismul* înseamnă respectul şi respectarea autorităţii monarhice, a legilor, şi efortul solidar pentru binele comun:

---

[1] „Încă din prima sa fază: 1780-1830, literatura română modernă apare puternic marcată în sensul transformării conceptului de patrie în acela de naţiune. Ea exprimă fizionomia morală a unui popor în plin proces de asumare conştientă a destinului său" (Cornea 1966: 19).

[2] „*Naţie,* then, only came into really widespread use in the Principalities in the 1820s and after. It begins to define something that is not in existence, but needs to become so" (Drace-Francis 2006: 84).

[3] Cf. definiţiile: *patrie* – „ţară în care s-a născut cineva, considerată în raport cu acesta; mediu politic, social şi cultural, în care s-a născut, îşi desfăşoară viaţa şi activitatea fiecare popor; teritoriul, locul, cadrul geografic şi modul de viaţă al poporului, limba, cultura, tradiţiile"; *ţară* – „teritoriul locuit de un popor organizat din punct de vedere administrativ şi politic într-un stat" (DEX).

[4] Etimologic, termenul *patrie* trimite către această conceptualizare *etnic/colectiv* identitară: rom. *patrie* < lat. *patria*, cu sensul „loc de origine al părinţilor/strămoşilor", plecând de la termenul de bază, *pater*; *pater*, „tată, părinte, cap al familiei/comunităţii, strămoş", presupune o conceptualizare social-autoritară (cu unele valenţe religioase) a paternităţii (în raport complementar cu *genitor, parens*, indicând o paternitate fizic-ereditară), înscrierea într-o linie de descendenţă/filiaţie paternă (vezi Ernout/Meillet: 487).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

(7) ***Iubirea de patrie*** *stă întru a arăta respect şi recunoştinţă faţă de stăpânitori, întru a ne supune la legi, la obieceiuri şi la bunele năravuri ale societăţii în care trăim; întru a cinsti folosurile patriei, a le încredinţa şi a le face cât va fi prin putinţă mai desăvârşite; întru a contribui la slava soţietăţii căria mădulari suntem, şi a mări nemărginit bunele ei* (*Manual de patriotism*, Iaşi, 1829, trad. de Iancu Nicola, *apud* Cornea 1972: 238).

Într-un alt text din aceeaşi perioadă, aparţinând lui Dinicu Golescu, *patriotismul* este definit în termenii unei afilieri constitutive la comunitatea de origine şi, totodată, drept modalitate de a accede la virtutea supremă, *fericirea* (în termenii filozofiei iluministe); *patriotismul* presupune implicare activă, intensă în viaţa colectivităţii (*râvnă fierbinte*), pentru binele comun (*binele de oşte*):

(8) ***Patriotismul*** *este o* ***râvnă*** *fierbinte pentru* ***binele patriii*** *[...]* ***patriotismul*** *adevărat este ... râvna pentru binele de oşte [...]. Acela care are adevărat* ***patriotism*** *vede în patriia sa şi* ***fericirea****, şi* ***cinstea****, şi* ***slava*** *sa, simte că fără* ***patrie*** *omul este întocmai ca un rătăcit care să duce fără de orânduială încoace şi încolo* (D. Golescu, p. 341–342).

O definiţie similară (patriotismul ca sentiment de solidaritate civică) apare şi mai târziu, în 1843, la Florian Aaron, în lucrarea sa, *Patria şi patriotismul* (Bucureşti):

(9) ***Iubirea de patrie sau patriotismul*** *[...] este [...] un sentiment nobil, care stă într-o aplecare statornică de a voi tot* ***binele concetăţenilor*** *cu care cineva trăieşte împreună în soţietate* (Florian Aaron, *Patria şi patriotismul*, 1843, p. 3, *apud* Bochmann 2010); ***Patria*** *în ochii naţiilor civilizate nu este numai ţara şi lăcuitorii ei, ci adevărata patrie o fac instituţiile şi aşezămintele soţiale, interesele şi trebile care întemeiază* ***fericirea*** *de* ***obşte*** *a tuturor concetăţenilor* (*ibid*., p. 9).

Astfel, *patriotismul* sau *dragostea pentru patrie* (*/naţiune*) se configurează în termenii unei dependenţe afective de o entitate colectivă (patrie/ţară) cu care individul se identifică prin naştere[1]. Relevant în acest sens este şi faptul că raportarea la obiectul specific – *patria/naţiunea* – se face în mod curent în termeni aparţinând vocabularului familiei: recurent apare sintagma *patria mamă* (trăsătură conceptual-semantică mai generală în spaţiul european, cf. eng. *motherland*, dar şi germ. *Vaterland*, vezi Anderson 1991[2]).

3.2. *Lexicalizare*

Termenii corespunzători celor două concepte de bază din perioada premodernă, *patrie – naţiune*, încep să fie atestaţi din secolele XVII-XVIII, dar cunosc o dinamică lexicală intensă abia în epoca premodernă, când cuvintele de bază îşi dezvoltă familii lexico-etimologice variate:

[1] Sub influenţa ideilor iluministe occidentale, textele sfârşitului de secol XVIII şi începutului de secol XIX atestă recurent termeni precum: *patrie, Europa, fericire, luminare, folosul de obşte* (Duţu 1978: 201).

[2] Conceptualizări antropomorfice ale patriei (şi patriotismului) se regăsesc şi în scrierile occidentale ale perioadei; I. Kant, 1793, susţine corelarea obligatorie şi firească a „mentalităţii patriotice" (*patriotische Denkungsart*) cu reprezentarea comunităţii drept „pântece matern" (*mutterlichter Schoss*) şi a ţării/patriei drept „glie strămoşească/paternă" (*vaterlichter Boden*), *apud* Koselleck 2009: 194.

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

– *patrie* (1680, Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, Iaşi, VIb) < lat. *patria*, fr. *patrie*, cf. şi ***patridă*** „patrie" (1757, *apud* Gáldi, 223 < ngr. *πατρίδα*);

– *naţie* (1796, Cantacuzino, N.P. 19r/3) < lat. *natio, -onis*, fr. *nation*, germ. *Nation* (echivalat, în prima parte a secolului al XIX-lea, cu *neam*, la Valian, V., 1839; vezi şi definiţiile din dicţionarele perioadei – „toţi locuitorii dintr-o ţeară, dintr-un stat, carii vorbesc aceeaşi limbă", NV 1848; *naţie, năciune* „născătură, lăcuitorii uniea sau a mai multor ţeri ce vorbesc totu a limbă din născare", StDR 1851 – în care identitatea lingvistică este definitorie). (cf. şi termenii din aceeaşi familie lexico-etimologică: ***naţional***, 1794, *apud* TDRG, „ceea ce este în interesul naţiei întregi", NV 1848; „ceea ce ţine de naţie", StDR 1851; ***naţionalicesc*** 1800, Molnar, I. 21/16 etc.).

În epoca premodernă, *patrie* şi *naţiune* sunt în relaţie de sinonimie cu *neam*, *popor*, desemnând nu numai un teritoriu comun, ci şi o colectivitate/comunitate anume (Bochmann 2010: 108)[1].

Lexicalizarea ***dragostei de patrie*** în epoca premodernă este extrem de diversă; pe de o parte, se realizează prin:

(a) *termeni vechi:*

a iubi – iubire (de..) – iubitor de..., dragoste, libov (mai rar):

(10) *Adeseori am fost martur cum îţi ardea sânul de* ***iubirea patriei*** (Asachi, I, p. 512)

(11) *Au strigat bietul Efrosin la păradie, nu silit din vreo vrăjmăşie, ci din* ***iubirea*** *către* ***naţiia*** *lui* (D. Golescu, p. 36)

(12) ***Dragostea*** *a datoriei şi către* ***naţia*** *mea,/Şi a mea recunoştinţă şi legea ce-mi poruncea* (Heliade-Rădulescu IV, p. 58).

Unele cuvinte fac parte din sintagme cu caracter fix, stereotip: *iubitor/iubire de neam* (mai rar, *iubitor de naţie*) (întâlnite în mod curent încă din epoca veche, transpunând cel mai adesea compuse străine – slavone, indirect greceşti) (vezi şi Stanciu-Istrate 2006: 193, 294; Stoica 2012: 127, 363, Stoica 2015: 59-60); acest tipar sintagmatic vechi este extins în epoca premodernă către alte posibilităţi combinatorii; apar astfel perifraze noi, lexicalizând noi ipostaze conceptuale ale *dragostei,* printre care şi *patriotismul*; se remarcă, însă, selecţia restrictivă a termenului pereche al sintagmei, *neam*, care indică specificul semantic al *dragostei patriotice*: conştiinţa apartenenţei (prin naştere) la o comunitate etnică şi la un teritoriu de origine identitar:

(13) *Această cercare au făcut-o numai* ***iubitorii de neam*** *din Transilvania, cu ceva cărţi ce au tipărit şi au cercat simţitoare pagube, pentru că cumpatrioţii noştri, mai bucuroşi dau o sută de lei p-un mod nou să fie modist, decât zeace lei p-o carte să fie înţelept* (Mumuleanu, p. 82)

[1] Vezi exemple precum: „drepturile patriei, de la boier pâna la cel prost lăcuitor" – Andrei Oţetea (ed.), *Documente privind istoria României*. Răscoala din 1821, vol. I, Bucureşti, 1959, p. 19.; „Dear cum nu socotiţi că patria se cheamă norodul, iar nu tagma jefuitorilor?" – Tudor Vladimirescu, într-o scrisoare către boierii munteni, C.D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluţiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 75, *apud* Bochmann 2010: 108; „Identificarea *patriei* cu poporul aminteşte de Revoluţia Franceză, adică de momentul în care conceptul de *patriotism* dobândise o nouă interpretare, de factură socială, *patriot* fiind cel care se situează de partea *patriei revoluţionare*" (*ibid.*).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

(14) *pe **iubitorii de neam**, nici o nevoire ce este pentru favorul neamului nu-i stânjeneşte. Protopopul Petru Maior [...] pentru **iubirea de neam**, multă vreme s-au ostenit la cartea ce ne-au făcut că să ne arate că suntem din romani iar nu din dachi* (Mumuleanu, p. 91)

(15) *Aici zace o ţărână,/A unui bun **patriot,/Iubitor de neam**, de muze,/Bărbat vrednic întru tot.* (Mumuleanu, p. 253) [Contextul înregistrează colocaţia sinonimic-intensificatoare a celor două unităţi lexicale echivalente: *patriot – iubitor de neam*]

(16) *La aceasta eu, ca un fiu a naţiii, pre toţi **iubitorii de naţie** învit* (IO, p. 81).

Pe de altă parte, lexicalizarea implică:
***(b)** termeni noi*, unii polisemantici, alţii specializaţi.
1. Dintre termenii *polisemantici*, amintim:

– *amor* cca. 1770 OC I, 93r (< fr. *amour*, lat. *amor*), polimorfic conceptual (desemnând diverse ipostaze ale afectului prototipic *dragoste*):

(17) *fiecare om are **amor propriu** pentru **patria** sa, care adese ajunge la ambiţie* (Caragiali, în *PND*, p. 161)

(18) „*Poate-aice dormitează a cotunului Franclin,/Ce a **patriei** ş-a ştiinţei purta-**amorul** sânt în sân* (Asachi, I, p. 52, cf. şi titlul poeziei *Amor de patrie*, 1840; a se remarca colocaţia adjectivală euforic calificativă *sânt*]

– *ardoare* (indicând o formă intensivă de actualizare) 1799 IO, IX,13 (< fr. *ardeur*, lat. *ardor*, it. *ardore*):

(19) *eu ca un fiu a naţiii acestiia, din **ardoarea** către **neamu** meu, am pus osteneala a îndrepta limba me* (IO, p. 149)

(20) *eu, din **ardoarea** către **naţia** mea, n-am păstrat osteneală pentru a aduce limba aceasta în stare mai bună* (IO, p. 111).

2. Alte cuvinte au sens *specific*, desemnând exact noua realitate afectivă; obiectul afectului are o dublă reprezentare: *patrie-naţie/naţiune*, dar şi *neam* (termenii corespunzători fiind echivalenţi în epocă):

– *patriotismos* 1787, *apud* Gáldi**,** 224 (poeţii Văcăreşti) (< ngr. *πατριωτίσμος*), ***patriotism*** (< fr. *patriotisme*) (cf. definiţia „iubirea de patrie”, Valian, V., 1839 p. 102):

(21) *Buni **patrioţi**, ţara au lăsat-o în gura lupilor [...] Ce mai zici dumneata dă unire şi dă **patriotismos**?* (I. Golescu, în *SA*, p. 51)

(22) *Cu ostaşi pildă de disciplină,/De vitejie, de virtuţi plină,/Cu duh, dreptate, înţelepciune,/**Patriotismu** ce tot supune* (Iancu Văcărescu, în *PV*, p. 133)

(23) *publicul nostru, de n-ar fi mărinimos [...]; de aceea, şi împins de **patriotizm**, este atât de îndulgent şi iertător!* (Caragiali, în *PND*, p. 161)

(24) *Simtimentele-ţi de acum sunt cu totul de alt fel; trebuie să fie ceva ce ţi-a mişcat trufia mai mult decât **patriotismul*** (Heliade Rădulescu IV, p. 229)

(25) *Soţul meu [...] **dragostea** ta pentru **o patrie** ingrată şi tiranică este o **patimă**, iar nu un **patriotism*** (Heliade Rădulescu IV, p. 377) [Contextul pune în evidenţă echivalenţa

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

între modalitatea sintagmatică veche de desemnare a *patriotismului* şi termenul nou: *dragoste de patrie – patriotism*; a se remarca şi evaluarea negativă a afectului generic *patimă*].

La acesta se adaugă o bogată familie lexico-etimologică:

– *patriot* 1770 OC I, 10r (< ngr. *πατριώτης*, fr. *patriote*, germ. *Patriot*), iniţial cu sens non-afectiv: „compatriot" (raportat la *patrie*, vezi şi DLR[1]), ulterior cu un sens afectiv, nou dezvoltat (raportat la *patriotism*): „persoană care îşi iubeşte patria" (cf. definiţia „care îşi iubeşte patria", Valian, V., 1839, p. 102, cu sens strict afectiv):

(26) *mie mi se pare că ar fi cu cuviinţă ca unul din boierii ce are coraj mai mare şi râvnă de **patriot** să să orânduiască căpetenie oştirilor ţării* (I. Golescu, în *SA*, p. 49)

(27) *Adevăraţii **patrioţi** sunt [...] îndurători, căci libertatea este mizericordioasă* (Russo, S., 182)

(28) *Trimite-i încă plăcută rază,/Negură tristă să nu mai vază,/Arată-i cerul tot cu senin!/Şi **patriotul** să aibă fală/A-şi pune viţa naţională/La întrebarea unui strein* (Cârlova, p. 48)

(29) *în câtă vreme acela lucrează şi săvârşeşte cele bune şi folositoare obştii patrii este şi **patriot**, adică părinte al norodului [...] iar împotrivă lucrând, nu este **patriot**, ci [...] tiran* (1822, *apud* Cornea 1972: 208) [În termenii ideilor iluministe[2], domnitorul/conducătorul este *patriot* în măsura în care se pune în slujba patriei, *id est* a poporului, într-o relaţia afectiv paternală (*părinte al norodului*)].

– *patriotic* 1816, *apud* TDRG (< fr. *patriotique*, it. *patriotico*):

(30) *Pentru a da îndestula cererii publicului, carile cu **patriotic entuziasm** şi îngăduire au priimit acele întâi cercări a elevilor Conservatoriului, m-am propus a da la lumină Repertoriul Teatrului Românesc în Moldova* (Asachi I, p. 476)

– *patrioticesc* 1821, *apud* Gáldi, 223 (< *patriot* + *-icesc*, cf. ngr. *πατριοτικός*):

(31) *Iată acum prilejul...să-şi arate gândurile lor **patrioticeşti*** (CR, 1829, 99[2]/8)
(cf. şi alte cuvinte înrudite: *patriotesc, patrioticeşte* etc., atestate în epocă, cf. DLR).

– *filopatrie* 1837 (< *filo-* [< ngr. *φιλο-*] + *patrie*]):

(32) ***Iubite** fiule **simpatriote**, arhon agă Gh. Asachi,*
*Nimică de la mine, ce de la **filopatria** D-tale, care, înzăstrată de ştiinţă şi cunoştinţă, aduce roduri ce-ţ învrednicesc a obştii mulţămire. Iscălitul, însărcinat astăz cu tot aceea ce poate fi de îndestulare, linişte, bunapetrecere şi mulţămirea publică din*

[1] Vezi şi sinonimul (mai vechi) *simpatriot* (1722, Cantemir, Hr., 52), înrudit etimologic (< ngr. *συμπατριώτης*), coexistent în epocă: „Fraţilor, *simpatrioţi,*/ Un veac nou ni s-a ivit" (Mumuleanu, p. 5); „Şi eu iarăş mă aflu în osârdie ca să aduc, dă voi avea viaţă, şi un dicţionar la vedere, iar dă nu mă voi învrednici, las clironomi şi pă fii mei cei trupeşti şi pă fii mei cei grammaticeşti, ca să clironomisească *dragostea*, râvna şi silinţa mea cea pentru binele, cinstea şi folosul *simpatrioţilor* şi a *patriei*" (VOG, *Prefaţă*)".

[2] „Întrevedem unele ecouri ale *Contractului social* al lui Rousseau şi ale dezbaterilor de la începutul Revoluţiei Franceze, în care era vorba de drepturile şi de obligaţiile regelui" (Bochmann 2010: 109).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

lăuntrul Prinţipatului, mă cunosc datori, când aflu cel mai mic prilej, a îmbărbăta pe acii din ***simpatrioţi*** *carii prin fapte şi împăcătoare închipuiri moraliceşti urzesc acele ce pot spori o înţăleaptă ţivilizaţie, către care suntem datori a păşi* (Iordache Catargiu (ministrul de interne al Moldovei), în AR, nr. 20, 11 martie 1837, p. 89-90, scrisoare oficială adresată lui Gh. Asachi după reprezentaţia piesei *Laperuz*).

– ***naţionalism*** 1830 CR, 303 (< fr. *nationalisme*), la origine fără conotaţii negative, sinonim în anumite contexte cu *patriotism*, cu sensul vechi „sentiment de dragoste faţă de specificul şi tradiţiile propriei sale naţiuni", cf. DLR; suprapunerea conceptual-semantică cu *patriotism* are loc relativ târziu, odată cu emergenţa conceptului *naţiune* şi cu interferenţa acestuia cu *patrie*, concept complementar[1]:

(33) *nici o zi până acum de când au pierdut rumânii armele, ca aceasta nu a însemnat într-atâta putere* ***naţionalismul*** (CR 1830, 303[1]/10).

– ***naţionalist*** 1808, Ţichindeal, A. M. XVI/15 (< lat. *nationalista*, it. *nazionalista*, germ. *Nationalist*, fr. *nationaliste*, cf. DLR) „naţional"; spre mijlocul secolului XIX, „patriot", cf. colocaţiile din literatura epocii: *buni naţionalişti*,[2] *naţionalist şi bun român* (Negruzzi[3]), *bunul patriot şi harnicul naţionalist*[4] (*apud* Bochmann 2010: 115):

(34) *un număr mare de* ***naţionalişti*** *simţesc cu fierbinţală şi ştiu de ce avem trebuinţă neapărată* (GT 1838, 4[1]/32).

– ***naţionalitate*** 1839, Valian, V., definit „caracterul naţional" (< fr. *nationalité*, germ. *Nationalität*); în NV 1848: „caracter naţional; *patriotism comun* la toţi"; puţin mai târziu, în StDR 1851: „caracteristica proprie a unei naţii"[5].

La mijlocul secolului XIX, *patriotism* şi *naţionalism* sunt două cuvinte/concepte puse în opoziţie cu un nou concept, *străinismul/străinomania*:

(35) *În o epocă de* ***străinomanie****, la 1816, am fost înfiinţat un teatru de societate în casele răposatului Hatman Constantin Ghica, boier generos şi iubitori de cultură* (1850, Asachi, I, p. 480);

Cf. şi exemple precum: „patriotismul şi naţionalismul românesc în oposiţie cu *străinismul*" (*Anul 1848 în Principatele Române. Acte şi documente*, vol. I, Bucureşti, 1902,

[1] *Patriotismul* şi *sentimentul naţional* devin cvasiechivalente: „cine vrea astăzi să atingă *naţionalitatea* românească, să năduşă *patriotismul* şi să înghită acele ţări nu face alta decât vrea să oprească cu degetul vântul" (George Bariţ, *Scrieri social-politice*, Bucureşti, 1963, p. 52, *apud* Bochmann 2010: 111, subl. n.).

[2] Ion Ionescu de la Brad, *Scrieri*, Bucureşti, 1965, p. 64.

[3] Citat după Paul Cornea „Costache Negruzzi, Montesquieu şi ideologia aripei româneşti a paşoptismului", în *Viaţa Românească*, 3, 1963, p. 68.

[4] *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei (1846-1868)*, vol. IV, Braşov, 1903, p. 10.

[5] „Chiar şi *naţionalitate* sau *naţionalime* sunt explicit marcate prin sinonimele *patrioţime* şi *patriotism*" (Bochmann 2010: 111, cf. şi Bochmann 1979: 91).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

p. 364); „*străinismul* cuprindea, parte mare, locul naţionalismului" (*ibid*., p. 373) (*apud* Bochmann 2010: 114).

3.3. Patriotism – *analiză contextual-semantică; izotopii*

3.3.1. *Dragostea de patrie – dragoste matern-filială*

Câteva contexte prezintă izotopii afective care ilustrează reprezentarea antropomorfică maternă a *patriei*; în termeni metaforici, *patria* este reprezentată ca mamă, iar membrii comunităţii etnice, ca fraţi/fii; *patriotismul* devine/este ipostaziat, de fapt, drept o formă particulară de *dragoste matern-filială:*

(36) ***Patrioţi**, veniţi cu toţii lângă tronul cel dorit [...]* ***Patria maică**-n a ei floare a fost nouă agiutori* (Asachi, I, p. 16)

(37) *Ea [patria] ne leagă din pruncie/Cu datorii s-o* ***iubim*** *[...]/Ea e* ***mumă*** *ce ne creşte/Şi ne face pre mulţi* ***fraţi****,/Ne uneşte, ne-mpreună,/Ei suntem îndatoraţi./Datorie-avem oricare/****Maicii patrii*** *să-i jertfim,/Căci cu al ei* ***dulce lapte****/Fieşicare ne* ***hrănim*** (Mumuleanu, p. 193, ***Patria***)

(38) *Dragii mei copii războinici, ascultare* ***mumii*** *daţi,/Iată vreme, mic şi mare armele s-îmbrăţişaţi,/Strigând toţi c-o glăsuire,/Spre a* ***mumii fericire****/S-alergăm de obşte* ***fraţi*** (Cârlova, p. 50, *Marşul [oştirii române]*);

(39) *această* ***maică patrie*** *să va bucura, căci cei adevăraţi* ***fii*** *ai ei vor începe să să arate că au virtute şi că au cunoscut datoriile lor către ea. [...] Acest* ***pământ*** *este o* ***maică*** *care îş* ***iubeşte*** *pre toţi* ***fiii*** *[...]. Aceasta este o* ***hrănitoare****, care îş dă* ***laptele*** *cu atâta bucurie cu cât el este primit [...] Nici să sufere bucuroasă vreun rău în* ***familiia*** *sa [...] Pentru aceasta dar patrie trebuie să ne sârguim, căci toată norocirea şi toată slava cea adevărată a unui bun* ***patriot*** *aceasta este* (D. Golescu, p. 56).

Exemplele pun în evidenţă un microscenariu semantic al *dragostei de patrie*, configurată în termenii *dragostei de mamă/dragostei matern-filiale*; vocabularul este cel al familiei: *maica patrie* – sintagmă stereotipă –, *mumă, fii, fraţi, familie, pruncie*, iar relaţia dintre membrii comunităţii şi teritoriul/poporul căruia aparţin (*patria*) este configurată în termenii unei dependenţe maternale: sunt aduse în prim plan atributele esenţiale ale maternităţii: *mumă ce ne creşte, cu al ei dulce lapte...ne hrănim, hrănitoare care-ş dă laptele*. *Dragostea patriotică (/matern-filială*) implică, în virtutea acestei dependenţe constitutive, actualizarea unor afecte complementare, de răspuns (*ei suntem îndatoraţi, ascultare mumii daţi, datoriile către ea*): *respectul, devotamentul, jertfa de sine*. Ca şi în cazul altor ipostaze conceptual-semantice ale *dragostei, patriotismul* este calea de dobândire a *fericirii* (*a mumii fericire, norocire*), ca afect euforic, valoare-scop ideală (vezi şi Stoica 2015).

3.3.2. *Dragoste de patrie – mândrie naţională – fericire colectivă*

Unele contexte mai ample aduc în prim-plan izotopii afective care corelează *patriotismul* cu alte afecte nou conceptualizate în epocă (raportate direct la noile mutaţii ale contextului istoric, cultural şi de mentalitate): *mândria naţională, fericirea colectivă (a naţiei*)[1], *iubirea de sine (ca popor*); acestea sunt asociate unor afecte preexistent

[1] Vezi şi exemplul: „Pe aceştea văzindu-i [husari români] un neaoş român, trebuie *să să bucure* şi *să să întristeze* [...] O, ce *bucurie* şi ce *întristare* ne-au coprins! *Bucurie* căci am văzut din neamul nostru aşa

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

conceptualizate şi esenţiale pentru profilul cultural-afectiv al spaţiului românesc: *dragostea către Dumnezeu/religioasă*. Exemplele reliefează mutaţiile importante care au loc în epoca română premodernă în ceea ce priveşte conceptualizarea afectivităţii. Afecte de bază, lexicalizate global în epoca veche (*fericire-bucurie, dragoste, mândrie*), sunt nuanţate conceptual; forme şi tonalităţi afective particulare sunt diferenţiate conceptual şi lexico-semantic: *dragostea de patrie, mândria naţională, fericirea ca valoare-scop, ca ideal moral, ca stare de bine colectivă:*

(40) *Deci dar, luând toţi seama osândii întru care ne aflăm, trebuie să ne împuternicim şi să judecăm care sunt* ***datoriile unui bun patriot****, vrednic de laudă oroşan,* ***iubitor*** *de fii părinte, şi care sunt acele urmări ce înstatornicează temeiurile caselor noastre, cum şi care sunt acele ce dezrădăcinează toate* ***fericirile*** *noastre; şi aşa,* ***toţi de obşte****, depărtând de la noi cele rele fapte şi îmbrăţişând pe cele bune (a cărora cel dintâi pas este unirea spre obştescul folos), să ridicăm mâini* ***rugătoare*** *către* ***milostivul părintele ceresc****, să ne îndrepteze* ***spre drumul fericilor****, şi să cerem tot chipul de ajutor de la preînălţatul nostru domn, ca de la un părinte şi ca de la un mădular neamului românesc, ca* ***să putem urma cele mai nainte zisă foloase către naţie****, căci, cum am mai zis: în* ***fericirea obştii ne vom găsi fieşcare în parte şi pre a sa*** (D. Golescu, p. 85).

În exemplul de mai sus trei afecte sunt asociate: *fericirea colectivă* (ca valoare şi ideal moral al unei naţii/patrii), *patriotismul* şi *sentimentul religios* (recunoaşterea autorităţii divine şi raportarea afectivă în termeni ierarhici: *mâini rugătoare către milostivul părinte ceresc*). Este ilustrată astfel trăsătura culturală specifică epocii române premoderne: suprapunerea modelelor culturale vechi-nou: simbioza ideilor iluministe occidentale moderne: *fericirea ca ideal moral al unei naţii, patriotismul*, cu valori tradiţionale, vechi – *sentimentul religios* (vezi Stoica 2015).

Într-un alt fragment, se delimitează o altă izotopie afectivă, asociind complementar *patriotismul* cu *mândria naţională* şi *fericirea* şi, opozitiv, cu *ruşinea:*

(41) *Toate neamurile au* ***naţională mândrie.*** *Englezii* ***se mândresc*** *întru înţelepciunea lor, franţezii în duhul lor şi nemţii în filosofia lor, toţi au* ***iubirea de sineşi*** *şi învăţ limbile lor, iar noi, necunoscând această* ***naţională mândrie,*** *am lăsat de tot în nebăgare de seamă limba noastră [...].* ***Râvnă*** *numai de* ***patriotism*** *şi* ***mândrie naţională*** *să între între noi ş-atunci toate nevoirile ni să vor părea lesnicioase. Neamurile* ***să mândresc*** *şi* ***are cinste*** *a zice portogalezul că e portogal şi danimarchezul că e danimarc, iar noi, în starea care ne aflăm,* ***să ne fie ruşine a ne mai numi români****? La această stare ajunge neamul cel ce pierde* ***mândria naţională*** *şi* ***râvna de patriotism.*** *Acest* ***scump*** *şi* ***nepreţuit*** *lucru de tot s-au pierdut de la noi. Mult mai mult* ***patriotism*** *era întru moşii şi strămoşii noştri [...]. Mult mai bună era învăţătura lor, căci era plini de* ***râvnă către Dumnezeu*** *şi* ***entusiasiţi de patriotism, simţirea ce mai sfântă. Preafericiţi****, aceştia strămoşi ai noştri, pentru* ***dragostea ce avea pentru Dumnezeu, către patrie şi către neam*** (Mumuleanu, p. 89-90).

---

voinici ostaşi, bine îmbrăcaţi, *bine învăţaţi şi bine îndemnaţi în calea fericirii* şi a cinstirii. Şi *întristare* iarăş, căci văzând *fericirea* acestora, *mândriia naţionalicească*, ne-am adus aminte şi de vrednicii de *milă* ai noştri fraţi români, ce odată au fost vestiţi" (D. Golescu, p. 79).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

Fragmentul pune în evidenţă evaluarea euforică în grad maxim a *patriotismului*, apreciat în termeni sacri: *simţirea cea mai sfântă*, şi apropiat de *dragostea către divinitate*[1]; corelarea acestor două ipostaze fundamentale ale *dragostei* asigură dobândirea afectului-valoare fundamental, *fericire*. Se remarcă, totodată, prezenţa unui afect socio-moral constitutiv pentru modelul cognitiv afectiv românesc: *ruşine*, cu un obiect-cauză bine determinat: *ruşine a ne mai numi români*, amendat critic, în opoziţie cu noul afect valorizat în epocă: *mândria naţională. Ruşinea de a se numi român* pare să fie în epocă o formă sensibilă de actualizare afectivă, formulări aproape identice regăsindu-se şi în alte texte ale perioadei; *ruşinea* este pusă în opoziţie cu *cinstea* (= *onoarea*) afirmării identităţii etnice (vezi *idem* şi în exemplul anterior):

(42) *Auzi dumneata, să ajungă până la* ***a le fi ruşine să zică că sunt români****, când toate neamurile din lume o socotesc de* ***cinste*** *să-şi sprijine locul naşterii [...] Să meargă să-nveţe, să vază ţări, însă să fie pregătit astfel că totdaună* ***iubirea ţării*** *lui să crească într-însul împreună cu vârsta-i şi s-o aibă de* ***cinste să zică că e român*** (Caragiali, în *PND*, p. 184).

3.3.3. *Dragoste de patrie – dor de patrie*

Locul important deţinut de *patriotism* în modelul cognitiv afectiv al epocii este pus în evidenţă şi de conceptualizarea specială şi specifică a unor afecte corelate direct cu *dragostea de patrie*; relevant este cazul termenului *nostalgie*, inclus în *Condica* lui Golescu (cca. 1830) (< fr. *nostalgie*, ngr. *νοσταλγία*); acesta desemnează un sentiment nou conceptualizat, cu un sens iniţial foarte precis, înregistrat de dicţionarele epocii şi de diversele contexte în care apare: *nostalgia* este „dorul ţării" (1839, Valian, V, 94), „dorinţă foarte mare de a-şi revedea patria" (1848, NV, 285); cf. şi contexte precum:

(43) ***Nostalgie*** *se zice* ***patima*** *aceea când cineva* ***doreşte*** *foarte mult a se întoarce în* ***patria*** *sa* (1849, Cornea, E. I, 111/6)

(44) ***Nostalgie****, boală din* ***dorul patriei*** (Calendar 1851, 42/15), care atestă caracterul disforic-maladiv al sentimentului în discuţie.

4. Concluzii

Analiza de faţă a încercat să pună în evidenţă inovaţiile esenţiale care au loc în mentalitatea şi sensibilitatea colectivă a epocii premoderne, prin inserarea în spaţiul cultural român a unui nou model etic, cultural şi de gândire social-politică. În contextul istoric-politic al valorizării unor noi concepte: *naţiune*, *patrie* etc., conceptul afectiv preexistent şi insuficient discriminatoriu, *dragostea de ţară/patrie*, este convertit într-o variantă mai bine delimitată semantic, *dragoste de patrie* (mai apoi, *dragoste de naţie*)*/patriotism*, intens conceptualizată şi lexicalizată, redescoperită ca un afect moral fundamental, ancorat în structura psihologică fundamentală a individului şi menit să asigure binele colectiv; relevantă în acest sens este şi corelarea frecventă cu afectul, la rândul său revalorificat, *fericirea* (*colectivă*) sau cu *dragostea agapică/pentru aproape* (în termenii moderni ai solidarităţii, empatiei, simpatiei, compasiunii, toleranţei etc.). Nuanţarea conceptuală implică o

[1] Vezi şi formularea sentenţioasă, în termeni superlativi, dintr-un alt text al perioadei: „cine nu-ş ***iubeşte*** *patria* nu *poate nimic* ***să iubească***" (Heliade Rădulescu IV, p. 378).

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

diversificare şi îmbogăţire lexicală corespunzătoare: *patriotismului* (în sens generic) îi corespunde în epoca premodernă un inventar bogat şi variat de termeni: mai vechi, reinvestiţi contextual (*dragoste, iubire* etc.) sau mai noi: polisemantici (*amor, ardoare*) ori cu un sens specific (*patriotism – patriot, naţionalism – naţionalist, filopatrie* etc.).

SURSE. SIGLE

AR = Albina Românească.

Asachi, Gheorghe, *Opere,* I, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, ediţie critică şi prefaţă de N.A.Ursu.

Calendar (1851) = *Calendar pentru poporul românesc (devenit apoi Calendar pentru români),* Iaşi, 1847–1862.

Cantacuzino, N. P. = Florian, *Numa Pompilius, al doilea crai al Romii... Pă frantuzeşte scris de monsiul Florian şi tălmăcit de I[oan] C[antacuzino]*, 1796.

Cantemir, Hr. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, publicat sub auspiciile Academiei Române...* de Gr. C. Tocilescu. (Cu un portret şi două facsimile), Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1901.

Cârlova, Vasile, *Ruinurile Târgovişti,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975, ediţie de Marin Sorescu.

CM = *Cronicari munteni*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961, vol. I-II, ediţie de Mihail Gregorian.

Cornea, E. I = Dionisie Piru Tesaleanul, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică..... acum tradusă pe românie şi tipărită* prin postelnicul D. Cornea. Tomul I–II. Iaşi, Tipografia Institutului Albinei, 1849.

CR = *Curierul Românesc*.

Golescu, Dinicu, *Scrieri*, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, ediţie de Mircea Anghelescu.

GT = *Gazeta de Transilvania*, Braşov, 1838-1865.

Heliade Rădulescu, Ion, *Opere,* vol. IV, *Traduceri: Teatru*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, ediţie de Vladimir Drimba.

IN = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* Bucureşti, Editura Minerva, 1982, ediţie de Gabriel Ştrempel.

IO = Iorgovici, Paul, *Observaţii de limba rumânească*, Buda, 1799, ediţie de Doina Bogdan-Dascălu, Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Facla, 1979.

MCnm = Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce ţară au ieşit strămoşii lor,* Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1958, ediţie de P. P. Panaitescu.

Molnar, I. = Millot, *Istorie universală, adecă de obşte, care cuprinde în sine întâmplările veacurilor vechi. Întocmită prin... întâia dată tălmăcită în limba românească [de I. Molnar]*. Tomul întâi. Buda, Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universitatei Peştii, 1800.

Mumuleanu, Barbu Paris, *Scrieri,* Bucureşti, Editura Minerva, 1972, ediţie de Rodica Rotariu.

NV = I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimite pînă acum în limba română şi de toate cele ce sunt a se mai priimi d-acum înainte şi mai ales în ştiinţe*, Bucureşti, Tipografia Colegiului, 1848.

OC = Oxenstiern, [*Cugetări*], traducere din limba franceză făcută de ierodiaconul Gherasim Putneanul de la episcopia Romanului pe la 1770.

PND = Primii noştri dramaturgi, ediţie îngrijită şi glosar de Al. Niculescu, Bucureşti, Editura pentru literatură şi artă, 1960.

PV = Poeţii Văcăreşti. Versuri alese, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961, ediţie de Elena Piru.

Russo, Alexandru, *Scrieri*. Publicate de Petre V. Haneş, Bucureşti, Ediţiunea Academiei Române, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1908.

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

SA = Golescu, Iordache, *Scrieri alese*, Bucureşti, Cartea Românească, 1990, ediţie şi comentarii de Mihai Moraru; cuvânt înainte şi coordonare de Al. Rosetti.

StDR = T. Stamati, *Disionăraş românesc de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles*..., Iaşi, 1851.

Ţichindeal, A. M. = Dosithei Obradovici, *Adunare de lucruri moraliceşti, de folos şi spre veselie... Acum în limba dacoromânească traduse prin părintele Dimitrie Ţichindeall*. Partea întâi, Buda, Crăiasca Tipografie a Universităţii Ungureşti, 1808.

Valian, V. = I. A. Vallian [=Vaillant], *Vocabular purtăreţ rumânesc-franţozesc şi franţozesc-rumănesc, urmat de un mic vocabular de omonime*, Bucureşti, Tipografia lui Friderih Valbaum, 1839.

VOG = Ianache Văcărescu, *Observaţii sau băgări dă seamă asupra regulelor şi orînduielelor gramaticii rumâneşti*..., Rîmnic, 1787.

BIBLIOGRAFIE

Anderson, Benedict R. O'G., 1991, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, Verso.

Bochmann, Klaus, 2010, „Conceptul de patriotism în cultura română", în Victor Neumann, Armin Heinen (eds.), *Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Iaşi-Bucureşti, Editura Polirom, p. 103–128.

Bochmann, Klaus, 1979, *Der politisch-soziale Wortschatz des Rumanischen von 1821 bis 1850*, Berlin, Academie Verlag.

Cornea, Paul, 1966, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.

Cornea, Paul, 1972, *Originile romantismului românesc*, Bucureşti, Editura Minerva.

Cornea, Paul, 1990, *Aproapele şi departele,* Bucureşti, Cartea Românească.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2012.

DLR = *Dicţionarul limbii române (serie nouă*), Bucureşti, Editura Academiei, 1965 ş.u.

Drace-Francis, Alex, 2006, *The Making of Modern Romanian Culture. Literacy and the Development of National Identity*, Londra, New York, Taurus Academic Studies,.

Duţu, Al., 1978, *Cultura română în civilizaţia europeană modernă,* Bucureşti, Minerva.

Ernout/Meillet = Ernout, Alfred, Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Klincksieck, 1936.

Eustace, Nicole, 2014, „Emotion and Political Change", în Susan J. Matt, Peter N. Stearns (eds.), *Doing emotion history*, Urbana, Chicago, and Springfield, University of Illinois Press, p. 163–183.

Foucault, Michel, 2007, *Security, Territory, Population: Lectures at College de France (1977-1978)*, ed. Michel Sennelart, New York, Picador.

Frevert, Ute, 2011, *Emotions in History. Lost and Found*, Budapest, CEU Press.

Frevert, Ute, 2014, „Defining Emotions: Concepts and Debates over Three Centuries", în Ute Frevert *et al.*, *Emotional Lexicons. Continuity and Change in the Vocabulary of Feeling 1700-2000*, Oxford, Oxford University Press, p. 1–31.

Gáldi, Ladislau, 1939, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, [s.e.].

Haidt, Jonathan, 2002, „The moral emotions", în Richard J. Davidson, H. Hill Goldsmith, Klaus R. Scherer (eds.), *Handbook of Affective Sciences*, Oxford, Oxford University Press, p. 852–870.

Koselleck, Reinhart, 2009, „Patriotismul. Motivaţia şi limitele unui concept modern", în *Conceptele şi istoriile lor*. *Semantica şi pragmatica limbajului social-politic*, Bucureşti, Editura Art, p. 191–207.

Lupu, Coman, 1999, *Lexicografia românească în procesul de occidentalizare latino-romanică a limbii române moderne (1780-1860)*, Bucureşti, Editura Logos.

Manolescu, Nicolae, 1990, *Istoria critică a literaturii române,* vol. I, Bucureşti, Minerva.

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)

Nagy, Piroska, Damien Boquet (coord.), 2009, *Le sujet des émotions au Moyen Âge*, Paris, Beauchesne.
Reddy, William, 2009, „Historical research on the self and emotions", *Emotion Review,* vol. I, nr. 4, p. 302–315.
Rosenwein, Barbara H., 2010, „Problems and Methods in the History of Emotions", *Passions in Context: Journal of the History and Philosophy of the Emotion,* 1, 2010, on line: http://www.passionsincontext.de/index.php?id=557
Rosenwein, Barbara H., 2006, *Emotional communities in the Early Middle Ages*, New York, Cornell University Press.
Sharifian, Farzad, 2016, „Cultural Linguistics and linguistic relativity", *Language Sciences,* in press.
Sharifian, Farzad, 2011, *Cultural Conceptualisations and Language: Theoretical Framework and Applications*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.
Stanciu-Istrate, Maria, 2006, *Calcul lingvistic în limba română,* Bucureşti, Editura Academiei.
Stoica, Gabriela, 2012, *Afect şi afectivitate. Conceptualizare şi lexicalizare în româna veche,* Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Stoica, Gabriela, 2015, *Modele ale afectivităţii în cultura română premodernă (1780-1840*), Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române.
TDRG = Tiktin, H., *Rumänisch-Deutsches Wőrterbuch*, Bucureşti, Staatsdruckerei, vol. I-III, 1903, 1911, 1924 (TDRG[1]); Wiesbaden, Otto Harrassowitz, vol. I-III, 1986, 1988, 1989 (TDRG[2]); Cluj-Napoca, Clusium, vol. I-III, 2000-2005 (TDRG[3]).
Wilson, Paul (ed.), 2012, *Dynamicity in emotion concepts,* Paris, Berne, Peter Lang.
Zamfir, Mihai, 2012, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, Iaşi, Polirom/Cartea Românească.

INSIGHTS INTO THE CULTURAL HISTORY OF AN EMOTION CONCEPT – *PATRIOTISM.* A CONTEXTUAL-SEMANTIC ANALYSIS

(*Abstract*)

The paper deals with the diachronic evolution of a particular emotion concept, *love of country/patriotism*, delineated as such starting with the Early Modern period (1780-1840), as a consequence of the intersection with the Western European principles and philosophical ideas of the Enlightenment. Concepts like *country* [*patrie*], *nation* [*naţie*], *people* [*neam*] are (re)discovered and (re)valued and, accordingly, new associated emotions are being laid emphasis on: *love of country*, *national pride* etc. *Patriotism* becomes a central emotion concept, undergoing lexical-semantic renewal and diversification; the lexicon of *patriotism* implies old words, contextually reinvested (*dragoste, iubire,* etc.), as well as new terms, polysemous (*amor, ardoare*) or with a very precise meaning (*patriotism, patriot, naţionalism, naţionalist, filopatrie,* etc.). The semantic analysis of this lexicon in context (affective isotopies, lexical collocations, etc.) throws into prominence the saliency of *patriotism* within the cultural affective model of the Early Modern Romanian time.

BDD-V2353 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:32 UTC)